

Damjan J.Ovsec  
Slovanska mitologija in verovanje (odgovor dr.V.Belaju)

---

"Odgovarjati takim ljudem, ki so nezaupljivi in ogroženi, ne spada med prijetnosti življenja" (Margaret Bloomfield).

Kdor ne razume nemško, angleško, italijansko, francosko, rusko, poljsko... in hoče nekaj *osnovnega* zvedeti o slovanski mitologiji, naj bere dr.Belaja prevod dr.Katičiča, poslušaj naj dr.Belajeva predavanja za študente etnologije v Ljubljani, pogleda naj njegove članke, samo Ovseceve knjige Slovanska mitologija in verovanje (SMV) naj ne vzame v roke! Bognedaj!

Tako nekako se glasi svarilo in ukazujoči napotek zagrebškega univerzitetnega profesorja dr.Vitomira Belaja v njegovi oceni moje knjige.

Ko sem prvič prebral dr.Belajev pamflet o svoji knjigi SMV, sem komaj verjel besedam, ki jih je napisal; še težje pa sem doumel tisto, kar stoji za njimi. Natančno pa sem vedel, takoj razumel, da bo odgovor Siziŕovo delo. Če bi bil med nama dialog mogoč, ne bi univerzitetni profesor nikoli napisal takih besed.

Besedo pamflet sem izbral zato, ker sem pričakoval recenzijo, bolj kritično kot sramotilno oceno. Morda nisem izbral dovolj dobro, kajti nekaj odstavkov dr.Belaja je tako močnih, da zvenijo kot pravo, slovesno prekletstvo. Skratka anatema. Od kod dr.Belaju to hotnje, ta netolerantnost in seveda nerazumevanje? Je taka njegova narava ali stoji za vsem še kaj drugega? (Pred mnogimi leti sem v istem zborniku doŕivil nekaj podobnega, ampak takrat mi je bilo povsem jasno, za kaj je šlo.)

Ali je morebiti to polemično hudo uro sproŕil stavek, ki je v uvodu moje knjige (str.7) in se glasi takole "Knjigo sem skušal napisati čimbolj poljudno, vendar pa se nisem hotel odreči znanstvenim zahtevam"? Stavek bi se moral glasiti: "Knjigo sem skušal napisati čimbolj poljudno, vendar pa se nisem hotel odreči *nekaterim* znanstvenim zahtevam". Je ta izpadla beseda iztirila dr.Belaja? V knjigi je na (mojo) žalost še veliko hujših napak, ki so jih povzročili po moji zadnji korekturi razlogi znotraj zaloŕbe in tiskarne, jaz pa se distanciram od njih, ker nanje nisem vplival. V zadnjem času je to ena redkih knjig, ki je tehnično tako slaba, da sem zahteval ponoven natis. Vendar zaloŕba ni bila pripravljena narediti novih 4000 izvodov. SMV je edina knjiga v zbirki Sopotja, ki ima premaknjeno naslovnico, kjer na ovitku manjka predvidena četrta barva,

da o črkah, tisku in oblikovanju ne govorim. Kljub tej žalostni resnici dr. Belaj pohvali v knjigi pravzaprav samo dvoje: "lično opremo" in "zelo izčrpen pregled slovstva o obravnavani temi, eden najpomembnejših, ki je do zdaj objavljen". Res pa je, da v tistem času še nisem preštudiral objave dr. Katičiča, takorekoč Belajevega guruja, medtem ko je zadnje delo dr. Belaja (Hoditi-goniti, *Studia Ethnologica* Vol.2, str.49-76, Zagreb 1990), ki ga ponuja "radovednim bralcem", izšlo, ko je bila moja knjiga že zdavnaj v tiskarni. Ker sem skušal pregledati čimveč slovstva, bi seveda vanj in v knjigo vključil z veseljem tudi njega.

Prav nenavadno je, da dr. Belaj nikakor noče razumeti, zakaj je ta knjiga nastala in komu je namenjena, torej zakaj je taka, kakršna je, čeprav sem to dovolj jasno zapisal v uvodu (... 'imel sem željo, da bi za *Slovence* napisal priročnik o slovanski mitologiji in verovanju in s tem zapolnil vrzel na tem področju ...), 3. aprila lani pa sem dr. Belaju o tem eno uro tudi osebno govoril. Kdo naj zdaj komu napiše sapienti sat? A naj bo, Zanj in za morebitne bralce te 'polemike' naj še enkrat ponovim: S slovansko mitologijo in drugimi mitologijami se ukvarjam že mnogo let. Pred leti naj bi pri CZ z več avtorji izdali svetovni mitološki leksikon v dveh delih, pri čemer sem jaz prevzel Evropo (brez Grkov in Rimljanov). Projekt, ki se je pripravljala dobra štiri leta, je potem iz raznih razlogov propadel. Zato so me pri založbi Domus prosili, naj izdam pri njih knjigo o slovanski mitologiji in verovanjih, ker so vedeli, koliko truda je bilo v to vložena, koliko slovstva preštudirana. Sam pa sem intuitivno slutil, da bo knjiga aktualna. Čas je prej kot slej to potrdil.

Nujno je bilo, da sem se odločil, da bom napisal nekakšno začetnico, priročnik, kajti o Slovanih ali njihovi mitologiji ne vemo Slovenci skoraj ničesar, pa tudi knjige ali vsaj obsežnejšega dela o tej problematiki v svojem jeziku nismo imeli. Ciljna publika moje knjige so Slovenci, ne pa specializanti ali specialisti za slovansko verovanje ali za slovansko (hrvaško) sakralno poezijo (kot je npr. dr. Katičič na Dunaju) ali reflektanti za predavatelje slovanske mitologije na ljubljanski univerzi (kot je npr. dr. Belaj iz Zagreba) ali vsi znani in neznani strukturalistični raziskovalci "Vzhodne Evrope" (kot sta npr. Rusa Ivanov in Toporov) ali pa še kdo iz teh vrst.

Kot človek, ki se že leta ukvarja tudi s poljudno znanostjo (deset let sem bil urednik poljudno znanstvene revije za mladino), sem seveda že zdavnaj razvil občutek za to, pri nas skoraj povsem zanemarjeno področje in za problematiko poljudnoznanstvenega pisanja; poznam jo z vsemi zankami in ugankami vred. Prav dobro namreč vem, da se znanstvenikom zvečine ne ljubi pisati poljudne znanosti, da jo imajo za manj vredno, da jim je skratka odveč. Poleg tega pa, po svojih uredniških izkušnjah sodeč, poljudnoznanstvenega pisanja (zanj imajo npr. v ZDA fakultete) tako po jezikovni in izrazni kot vsebinski plati ne obvladajo. Razlogov za to je najbrž veliko, a naj namenoma enega omenim. Pri nas je znanost, kot je splošno znano, premalo cenjena, ker ji družba oziroma politika nista dajali mesta, ki ji gre. Zato je frustrirana, kar se kaže tudi v odnosu do poljudne znanosti, ki jo vrednoti za stopnjo nižje. Upam si reči, da je znanost dodatno frustrirana tudi zaradi počasi uveljavljajoče se poljudne znanosti in od nje celo ogrožena. Argumentov za to mi ne manjka. V tujini, zlasti v anglosaškem svetu, pa je to precej drugače; tam bi bila "polemika" med dr. Belajem in menoj naravnost smešna.

Preden bomo na Slovenskem začeli preučevati slovensko in slovansko mitologijo (ali bajeslovje, če hočete) na strukturalističen, lingvističen, psihološki, ezoteričen in še kakšen način, moramo imeti v rokah neko osnovno, če že ne temeljno delo (priročnik, leksikon, popis), ki govori o problemih slovanske mitologije oziroma verovanja,

zgodovini raziskovanja, slovstvu, predvsem pa o stotinah bogov in bajnih bitij, resničnih in izmišljenih. Napisal sem knjigo s čim več podatki, ki lahko služijo vsakemu, ki jih potrebuje ali si hoče vzeti svoj kos. Etnologija je vendar tudi veda, ki pomaga ljudem živeti in ne le stroka sama po sebi. Hišo gradimo pri temeljih in ne pri strehi. Ljudje morajo torej imeti najprej nekaj v rokah, da sploh vedo zakaj gre, šele potem lahko začnemo komplicirati. Vedno me je namreč zanimala bolj aplikacija znanosti kot sama znanost, kar se mi zdi pravično. Treba je vedeti, kdo je zaradi koga in kdo komu služi. Zato pišem za ljudi, ne za znanost zaradi znanosti (kar je vedno oseben "ego trip") in še manj zase.

Kako naj si torej v okviru svoje in Domusove namere pomagam npr. z lingvistično metodo proučevanja sakralne poezije, ki ji tako zavestno sledi tudi dr. Belaj, če hočem napisati in s podatki napolniti knjigo o mitologiji in verovanju vseh Slovanov in še posebej vedno zapostavljenih in iz vseh del izpuščenih Slovencev. To kar si, kot izgleda, dr. Belaj želi, je lahko kvečjemu naslednja dolgoročna naloga, ki bi zahtevala cele skupine sodelavcev, veliko denarja in vsaj 10 let temeljitega dela. Ko smo že pri terminih, naj dodam še to: Če se SMV ne bi bil lotil sam, ob vzpodbujanju založbe, z gotovostjo trdim, da ne bi imeli na Slovenskem knjige o tej temi še najmanj 10 let, najverjetneje pa še več. Prej bi dobili mitologijo Venetov kot kaj drugega. Seveda govorim o knjigi, ki bi jo napisal Slovenec in ne o prevedenem delu.

Kako naj si slovenski bralec pomaga, ('bralec', ki je sociološko zanimiv, ni povprečen človek niti ni specializiran strokovnjak), z vsemi, postavim, lingvističnimi in strukturalnimi rebusi? Etimologiziranja je morda preveč celo v moji knjigi. Zato je Mircea Eliade uporabil kot urednik v gigantskem delu *The Encyclopedia of Religion* (New York 1987), čeprav ne vedno z najbolj srečno roko v 13. knjigi, povsem druge avtorje in ne Ivanov-Toporova (ki ju dr. Belaj tako časti); oba počneta povsem druge stvari in zato ne gresta ne v Eliadov ne v moj kontekst. Ker ju dovolj ne upoštevam, dr. Belaj nekako namiguje, da enega od njunih del celo nisem prebral, čeprav jih v SMV naštevam pet! Hkrati seveda upam, da si zna dr. Belaj na vprašanje, zakaj je Eliade tako postopal, odgovoriti sam.

Dr. Belaj ne doume, da velika, izvirna dela izhajajo vedno iz kulturne klime, ki jo neko okolje ustvari. SMV je začetek in ko bo prišlo do ustrezne atmosfere, ki je plod velikega števila različnih raziskovalcev, bo slovansko mitologijo na ljubljanski univerzi pradalavo šest predavateljev: najmanj dva Slovenca, dva Slovana, Nemeč in Amerikanec. Upam, da je metafora jasna. Sam sem nekaj podobnega kot zdaj, že doživel, ko sem oral ledino s proučevanjem življenja ljubljanskega meščanstva v določenem obdobju.

Zato se v SMV ne zgledujem po metodah, težah, hipotezah, teorijah in špekulacijah, pač pa vse to samo omenjam in vsak bralec, ki hoče in more, bo opazil, da puščam vse odprto, da ničesar ne pribijam, razen tistega za kar natančno vem, da drži. Zato tudi ne postavljam nobenih sklepov. Ker namenoma ne postavljam o slovanski mitologiji in verovanju nobene svoje teorije tudi izgleda, da nimam metode (o tem več kasneje). Seveda pa ponujam nekaj povsem svojih misli in opazovanj, ki dr. Belaja tudi najbolj iritirajo.

Razvidno je, da priručnik SMV skoraj ne more (ali noče) biti kaj drugega kot kompilacija. Zato sem na koncu uvoda (str.8) tudi zapisal: "Veliko znanih raziskovalcev SMV je napravilo v zvezi s tem (tudi) veliko netočnosti in napak, zato se zavedam, da s pričujočo knjigo precej tvegam. Pri takem oranju ledine pride prav marsikakšna prizanesljivost."

Razvidno je, da moja knjiga ni plod osebnega etnološkega terenskega raziskovanja, niti ni študija sakralnih pesmi različnih slovanskih narodov. Bi mar morala biti?

Ker smo, ko sem pisal svojo knjigo, živeli še vsi skupaj v rajni Jugoslaviji, sem se zavestno naslonil na dobrega poznavalca balkanske ljudske kulture dr. Špira Kulišiča in na njegovo knjigo *Stara slovenska religija u svetlu novijih iztraživanja posebno balkanoloških* (Sarajevo 1979). Vse to sem v SMV tudi razvidno zapisal, razložil in citiral. Nanj sem se naslonil, ker je dober poznavalec balkanskega verovanja, torej obvladuje področje nekdanje južne Jugoslavije. Nanj sem se nalonil iz istega razloga, ki ga omenja tudi dr. Belaj: "Kulišičeva knjiga je zares najboljša (jaz bi le raje povedal najpopolnejša) študija, ki je izšla na naših tleh". Pri tem je prav malo važno, da je dr. Kulišič, kot pravi dr. Belaj "deklarirani marksist, avtor, ki vse preveč sledi klasikom evolucionizma..." Važno je, da je ta knjiga najpopolnejša in da je ni napisal Rus ali Amerikanec, ki za Balkan nima avtohtonega občutka. Vprašanje, ki se tu še posebej zastavlja, pa je naslednje: mar dr. Belaj pričakuje, da bi se moral nasloniti na Łowimi-anskega, Vaňo ... Ivanova-Toporova ali na Katičičev ali Belajev torzo? Povsem nekaj drugega pa je, ko dr. Belaj brez najmanjše zadrege neokusno trdi, da je moja knjiga v bistvu predelana tuja knjiga. Kulišičevo delo ima namreč 243 strani, moje pa v rokopisu okrog 700, kar je v knjigi s pomanjšanimi in zato žal težko berljivimi črkami, zneslo 538 strani! Torej tu nekaj ne "štima". Seveda pa marsikaj ne "štima" pri dr. Belaju.

Iz tega, kar sem in kar še bom zapisal, se mi zdi skoraj nesmiselno odgovarjati na Belajeve očitke, vendar bom to storil, ker čutim v zvezi z rečjo posebno dolžnost.

Dr. Belaj, ki jemlje škarje in platno v svoje roke, se arbitrsko spotakne celo ob naslov moje knjige. Kdor bo pogledal v knjigi navedeno literaturo, bo videl, da povsod po svetu avtorji uporabljajo sintagmo Slovanska mitologija. Pod takim geslom jo najdemo v leksikonih, enciklopedijah, slovarjih. Edino tako lahko zainteresirani ljudje geslo najdejo oziroma sploh vedo, za kaj gre.

Dr. Belaju lahko zaupam (in ga pomirim), da imam izdelano svojo mitološko in še posebej simboleško teorijo. Razgledan bralec to zlahka zasluti, tako iz nekaj prebranih strani kot iz bibliografije. Ne pustim pa se s tem provocirati, ker nisem v njegovi "oslovski klopi". K temu se bom še vrnil; dr. Belaju, ki tako po šolsko na začetku svojega pamfleta razklada, kaj je kaj v (slovanski) mitologiji, pa svetujem, da preštudira, ker ne verjame indijskim mislecem in mojstrom, vsaj C.G. Junga, na koncu pa naj napravi izjemo in si vzame v roke še knjigo Sri Yukteswarja *The Holy Science* (Los Angeles, 1949). Upam, da tega ne bo razumel kot nesramnost, ker iskreno mislim, da je širina in vednost potrebna slehernemu človeku, ki se ukvarja z mitologijo. Pri tem gre seveda za svobodne odločitve, vendar bi si s poznavanjem in razumevanjem določenih problemov prihranili čas za polemike. Sam seveda še vedno trdim, da miti izhajajo iz enega vira. O tem, kakšen je ta vir, iz raznih razlogov nisem pisal v SMV in mi tudi na tem mestu ni treba. To je pač prepričanje mojega petindvajsetletnega ukvarjanja s temi zadevami. Delen odgovor sem dal v delih, ki sem jih do sedaj napisal, lahko dam besedo, da za tem stojim, vse skupaj pa lahko zabelim s C.G. Jungom, ki pravi: "Končno ni samo racionalnih resnic, ampak so tudi iracionalne resnice".

Skupaj z Jungom in indijskimi filozofi in psihologi trdim, da je mit funkcija človekove duše. Ker ni ohranjen niti en sam praslovanski mit, kot pravi dr. Belaj, to pomeni, da Praslovanom odrekamo tisto, kar vsak imanentno ima, pa naj bo za to na razpolago na pretek dokazov ali pa nobenega. Ker je mit funkcija človeške duše (dokazov za to je dovolj), hkrati pa po Belajevo ni dokazov za slovanski mit, pomeni da ni slovanske (kolektivne) duše. Jaz pač smelo trdim, da so Praslovani imeli dušo,

torej je moral eksistirati tudi mit. Tu so dokazi o faktih za mit enaki dokazom ali življenje je ali ni, čeprav ga nihče od ortodoksnih znanstvenikov ne zna razvozlati in kjer z golo empirijo ne pridem niti do sosednje ulice.

Jung pravi, da mitologija ni samo preučevanje in interpretiranje! Krščanski mit npr. danes pri kristjanih odмира. Med krščanskimi ljudstvi je krščanstvo zaspalo, ker v stoletjih krščanskega mita niso razvijali. Naš mit je onemel in ne daje nobenih odgovorov. Napaka ni v njem; takšnem kakršen je zapisan v bibliji, temveč, in edino, v nas, ki ga nismo razvili dalje, naprej, ampak smo celo vse take poizkuse zavrgli. V prvotni različici mita najdemo zadovoljive nastavke, ki nosijo v sebi razvojne možnosti. Vprašanje gnostikov "odkod prihaja zlo?" ni v krščanskem svetu našlo nobenega odgovora; Origenova tiha misel o odrešitvi "hudiča" pa je veljala za herezijo. Ampak danes se moramo z zlom soočiti. Ko bi morali znati odgovoriti, stojimo praznih rok, začudeni in zbegani in si nikakor ne moremo pojasniti, zakaj nam ne pride na pomoč noben mit, čeprav bi ga tako nujno potrebovali. Zaradi političnega položaja in grozljivega, kar demonskega uspeha znanosti, nas obhaja skrivna zona, pa tudi temne slutnje imamo, vendar si ne znamo pomagati. Le redki vedo, da gre tokrat za dolgo pozabljeno človeško dušo.

Raziskovalci še danes, ko so stvari po psihološki plati že zdavnaj dokaj odkrite in razvozlane, ne razumejo ali pa ne upoštevajo, da so miti predvsem psihične manifestacije, ki predočujejo bit duše. Jasno je, kako to poteka pri t.i. "primitivnem" človeku (jaz uporabljam oznako "naravni človek"). Če sem v svojih pogledih povsem lapidaren, naj zapišem, da je bila projekcija tako temeljita (gre za psihološki pojem nezavedno-zavedno), da je bilo potrebnih nekaj tisočletij kulture, da bi se vsaj v določeni meri oddvojila od zunanjega objekta. Pri astrologiji npr. je prišlo celo do tega, da je ta prastara "scientia intuitiva" obtožena in odvržena kot herezija, ker nikakor ni uspelo, da bi se psihološka karakterologija oddvojila od zvezd. Tisti, ki danes še vedno ali že spet verujejo v moč astrologije (ki je bila v vseh časih in na skoraj vseh kontinentih praznanost ali bolje, za današnje uho namreč-prafilozofija), skoraj praviloma ponovno podležejo staremu vraževernemu pojmovanju o zvezdnih vplivih, čeprav bi vsak, ki zna postaviti horoskop, moral vedeti, da je od časov Hiparha Aleksandrijskega pomla-dišče postavljeno na 0° Ovna. Zaradi tega vsak horoskop temelji na arbitrarnem žival-skem krogu, ki zaradi zemeljske precesije pomladišče postopoma premika na začetne stopinje Rib (in zatem Vodnarja).

"Primitivni" človek se odlikuje s tako izrazito subjektivnostjo, da bi morali najprej pomisliti, kako mite povezati z duševnim. Njegovo spoznanje narave je pravzaprav v jeziku in v zunanji preobleki nezavednega duševnega procesa. In ker je bil njegov duševni proces nezaveden, se je pri razlaganju mitov razmišljalo in razlagalo vse mogoče, samo na dušo ni nihče pomislil. Enostavno se ni vedelo, da duša vsebuje vse tiste slike, iz katerih so miti nekoč nastali in da je naše nezavedno aktiven in pasiven subjekt, čigar "dramo" analogno najdemo v vseh naravoslovnih pojavih. "V naših prsih so zvezde naše usode". S tem bi bila zadovoljna vsaka astrologija, samo če bi se kaj vedelo o skrivnostih srca. Ampak do sedaj je bilo za skrivnost srca zelo malo razumevanja.

Racionalistična slika sveta je neveljavna, ker je nepopolna (nekompletna). Možnost drugačne resničnosti, ki leži za "pojavi", je problem, ki se mu ne moremo izogniti, čeprav bi se mu mogoče radi. To je tako kot pot k sebi.

Mit o smrti lahko pripelje pred človekovo tesnobo podobe življenja v deželi mrtvih, "um" pa nam danes ne kaže nič drugega, kot temno jamo, v katero se bomo spustili.

Podobe, ki jih vzbudi mit, pa dajejo upanje in bogatijo. Iti z instinktom ali proti njemu pa je velika razlika.

Da bi realizirali resničnost svoje psihične eksistence, potrebujemo pomoč. Če dam nekaj, kar bi kot leksikon lahko pripomoglo k nadaljnemu duhovnemu razvoju Slovencev, pa slovenski etnološki znanosti nisem dal "ničesar", potem sem dosti bolj pomirjen, kot pa če bi svoje skromne doneske ravno obratno razporedil.

C.G.Jung pravi, "da obstajajo matematične enačbe, za katere se ne ve, kateri fizični resničnosti ustrezajo; ravno tako obstajajo mitične resničnosti, za katere najprej ne vemo, na katere psihične resničnosti se nanašajo. Na primer, enačbe, ki razvrščajo turbulenco segrelih plinov, so bile postavljene mnogo prej, preden je bilo to natančno raziskano; še veliko dalj časa obstajajo mitologemi, ki izražajo potek določenih sublimacijskih procesov, ki jih kot take lahko spoznamo še danes." Enaki postopki pa še zlasti veljajo npr. v astronomiji, kjer so stvari dokazane mnogo prej, kot to kasneje odkrije in potrdi "empirijska" oziroma preučevanje raziskovalcev.

Dr.Belaj nadalje pravi, da SMV ni prinesla novega gradiva in da je zastarela po metodološki plati. Kar se prvega tiče, upam, da mu je stvar končno jasna, kar se pa drugega tiče, si zastavimo naslednje vprašanje: Kako naj bo delo zastarelo po metodološki plati, če pa dr.Belaj sam trdi, da nimam nobene metode? Vendar tudi to ne drži. Ko npr. omenjam animizem, omenjam tudi spiritualnost z njenimi svetovi vred. Zato bi lahko govoril o eklekticistični metodi, navajanju čim večjega števila podatkov in različnih gledanj, kar človek od nekega osnovnega priročnika tudi pričakuje. Dr.Belaja zanima, kot večino naših znanstvenikov, predvsem metoda. To ga zanese tako daleč, da mi grozi, da bi lahko z ostro kritiko posvaril pred napačno metodo, kar je v vsem pamfletu najbolj smešna in za nekega znanstvenika na pragu XXI.stoletja dokaj problematična trditev. Od kod dr.Belaju pravica, da mi vsiljuje svojo metodo, ki naj bi bila edina pravilna in najboljša na svetu? Na eni strani mi vsiljuje svojo znanstveno dogmo, medtem ko se krčevito oklepa duhovne dogme naučene pri verouku.

C.G.Jung je že davno napisal, da se tisti, ki nimajo svetovnega nazora, vedno preveč oklenejo metode. Vsako stvar kot kožo napnejo na svojo metodo, ki jo zagovarjajo. Kot je znano pa pripadnost kakršnikoli religiji še ni svetovni nazor. Če se metoda osamosvoji, libido upade in nastane kastrirana, sterilna znanost. Tudi to je psihološko dejstvo. Zato je moja maksima v zvezi z metodo naslednja: znanje in lasten pristop. Nič drugega.

Moja SMV zato ni zbirka končnih odgovorov ali mojih spoznanj, ampak poizkus "alkimistične kompilacije" izčrpnega pregleda slovstva (kar je dr.Belaj celo opazil) in nekaterih (ne pa vseh!) teorij, šol ipd. o obravnavani temi. Ker gre za knjigo podatkov, je z njimi pač tako, kot z vsem na tem svetu. Nič ni absolutnega, dokončnega, pa če se še tako trudiš. Saj že desetletja govorimo, da knjiga zastari, čim izide. Zato nekateri znanstveniki pišejo samo v revije. Pa še dosti lažje je. To ve tudi dr.Belaj, saj bi sicer že zdavnaj napisal kakšno knjigo o slovanskem verovanju. Take knjige pa ni napisal; če pa jo nekoč bo, bo le-ta spet torzo. In potem bodo prišli čez deset, dvajset, trideset let spet drugi. Naj bodo pota knjig in njihovih usod že enkrat jasna!

Ker pa dr. Belaja metoda tako muči, naj zapišem še nekaj, kar mu seveda spet ne bo všeč. Sam bi si želel razviti sintetizirajočo metodo, ki bi združevala nasprotja. Naj se sliši še tako alkimistično, če preidem spet na svojo "metodo", dejstvo je, da fragmentarno znanost ne bo rešila temeljnega človeškega vprašanja: kako obnoviti opustošeni duhovni dom.

Ker se dr.Belaj ni ovedel namena moje knjige, mi tudi očita, da potenciram lunarni

značaj slovanske mitologije, češ da to že dolgo ni več sporno. Ali res? Naj si prelista mitološke enciklopedije in leksikone, naj bere članke slovenskih in tujih etnologov, pa bo videl, kako še vedno mnogi pišejo o solarnem značaju slovanske mitologije. To pa od njih seveda prevzemajo novinarji in publicisti. To sem tako poudarjal zato, da bi si ljudje to zapomnili, kajti natančno vem, kako funkcionira ljudska psiha. Dr. Belaj seveda ne more, da mi ne bi podtaknil, "da to ni moje odkritje". Ne samo, da tega nikjer ne trdim, ampak ves čas navajam razne avtorje, ki tudi dokazujejo lunarni značaj slovanske mitologije.

Dalje; o Perunu na Slovenskem pišem na strani 165 in ne 161. Gre za citat iz dela, ki ga je napisal dr. Milko Matičetov O bajnih bitjih pri Slovencih s pristikom o Kurentu. Za Peruna in "Prillwitzerja" velja isto. V obeh primerih lahko to razumem samo kot neduhovito Belajevo "zezanje", kot pravijo na jugu in boljše besede za to ne poznam. Ker dr. Belaj nima prav nič pametnega povedati, skuša pač kritizirati za vsako ceno, zato se pač mora spuščati na raven popravljanja vejic in pik. Tudi to je njegova metoda. Ne verjamete? Zapiše, da izenačujem južno Srbijo z Makedonijo; če ne pozna rabe veznika "oziroma" si jo lahko ogleda v SSKJ III na strani 495. Tam bo našel tudi nekaj primerov. Resnično se sprašujem, zakaj na vse to sploh odgovarjam. Spoštovani profesor dr. Belaj, je pa res škoda časa in življenja, ki ju nimamo na pretek.

Eden od viškov "kritičnosti" dr. Belaja pa je naslednja izjava: "Če kdo meni, da je moja sodba o knjigi preostra, naj si prebere 'srbsko obredno pesem', zapisano in objavljeno 1869". Dr. Belaj pravi, da ne ve, kje sem vzel ta ponaredek. Ponaredek sem navedel kot ilustracijo, od kod sem ga prevzel, pa naj pogleda opombo 37 pod črto. Poleg tega se v knjigi na strani 175 sprašujem: "Mar ni Triglav (ob nekaterih ostalih) izmišljeno božanstvo romantičnega slovstva itd., itd." Kdo tukaj kaj trdi? Žal moram zapisati, da je dr. Belaj vseč podtikanj, čeprav daje vtis iskrenega pedanta. Ker ne razume, kam s svojo knjigo merim, seveda ne ve, kaj sem mislil z Grzetičevimi špekulacijami. Zelo poenostavljeno rečem: če nečesa ne morem vedeti, moram to kot intelektualni problem opustiti. Ampak če se mi ponudijo kakšni podatki in misli, jih zberem in si jih skušam zapomniti. Včasih sam zase tvegam kakšno mnenje, ki ga ne morem dokazati, ampak to pomeni, da si ga ne smem prepovedati. Če bi um precenil in mu dal vso pravico in svobodo, da mi določa pretesne meje, to pomeni, da bi se počutil kot državljani absolutistične države: posamezno, enkratno, bi obubožalo. Takšne reduktivne metode si za svoj blagor ne dovolim in je tudi svojim bralcem ne vsiljujem. To velja tudi za nekatere spiritualne, ali če hočete, ezoterične misli, ki so dr. Belaja sploh najbolj iztirile (tolerantnost pa taka!) in k čemer se bom še vrnil. Cenim vse ideje in zamisli, ki nas potiskajo stran od dogmatičnih in pozitivističnih tirnic, ki jih v naših družboslovnih vedah kar mrgoli. Znanstvenik ali raziskovalec morata biti brez predsodkov. Ko je svetovno znani fizik Fritjof Capra izdal svojo super uspešnico *The Tao of Physics, An Exploration of the Parallels between Modern Physics and Eastern Mysticism* (Fontana/Collins, 1976) in v srbskem prevodu *Tao fizike*, Beograd 1989, so ga pozdravili po vsem svetu, raztrgali pa, le kje druge - kot v Sloveniji!

Kar se badnjaka (čoka) tiče, sem ga sam srečal v Franciji. Prav dvomim, da so ga Francozi sprejeli z Balkana. Sicer pa bodi dovolj, ker tak besedni tenis z očitki in odgovori ne pelje prav nikamor. Pomudil pa se bom še pri dveh stvareh, ker je o njih treba razpravljati.

Ker po nekaterih pričevanjih izgleda, da so badnjak ponekod imeli za živo bitje, a ga v indeksu imen ni, je to le tehnična napaka. V indeksu ni, žal, niti boginje Žive, česar niste opazili in še marsičesa.

Od vseh stvari, ki sem jih v SMV zapisal, je dr. Belaja pravzaprav najbolj razkačil tisti del mojega pisanja, ki povsem nehotе dreza v njegovo nezavedno. V SMV sem namreč (str. 102-103) ponudil nekaj za naše družboslovne razmere res "novega" in to potem nekako nezaključeno nakazal na strani 171: "naj ... zaradi določenih razlogov ostajajo nekatere reči zgolj nakazane, kajti stvari so v resnici bolj razjasnjene kot jih more in hoče pojasniti takoimenovana empirija". To je seveda res. Vzel sem si pač pravico, ki mi jo zdaj dr. Belaj z veliko ironijo krati. Ta stavek in naslednji so namreč namenjeni tistim bralcem, ki vedo, kakšen je ralativni zemeljski (fizični) vrednostni red, poznajo pa tudi drugačen vrednostni red nezemeljskih "krajev". Namenjeno je tudi tistim bralcem, ki morejo vedeti, s čim vsem se avtor spopada v svoji zavesti, da ne bi pred njimi nastopal kot dogmatik ali linearni pragmatik ene od šol, ki jih trenutno forsirata svetovni trend ali stanje kolektivne zavesti. Vendar je ta stavek namenjen tudi dr. Belaju in njemu podobnim, kajti če bi začel pojasnjevati vse tisto, kar sem se naučil in kar povsem jasno čutim, tega on "verjetno", kot sam pravi, "ne bi več prenesel". V znanosti mu je treba vse dokazati na že "ukročen" način. Za njegov duhovni (ali notranji) razvoj pa mu za vse življenje zadostuje to, kar se je naučil pri šolskem verouku, dogmatično, brez dokazov, brez dvomov, čeprav tudi na duhovnem področju *dokazov ne manjka* in to je *bistveno*. Tisti, ki je varno spravljen v svoji verski ali znanstveni dogmatični zibelki, jih seveda ne bo iskal, ker jih ne potrebuje. A to ne pomeni, da jih ni. Seveda o tem nisem hotel v knjigi SMV, razen tistega, za kar se mi je zdelo, da sodi v kontekst, podrobneje pisati; tudi zdaj pravzaprav ne vem, kaj bi, saj nočem nikogar pohujšati. Zavedam se, za kako občutljive stvari gre. Prepričati ne moreš nikogar, ki tega noče sam. To je stvar osebnega razvoja in razvoja zavesti. Indijci pravijo: Ko je učenec pripravljen, pride učitelj.

K razširjanju zavesti pomaga tudi znanost, osebne nesreče in druge stvari; po definiciji pa to mukotrno delo opravlja religija. Na Zahodu o tem pišejo dela C.G. Junga in drugih, na Vzhodu pa (spet med množico drugih) spada v vrhove tega, kar je dala Indija v filozofiji, religiji in zlasti jogi, delo dveh velikih mojstrov Sri Yukteswarja Girija in Paramahanse Yoganande. Oba, kot zdaj npr. Satya Sai Baba, sta govorila o religiji kot znanosti (Kaivalya Darsanam, *The Holy Science of Religion*). Vsi ti veliki ljudje govorijo o tem, da religija ni nič drugega kot postopek za širjenje zavesti. Vsi tudi trdijo, da so vse velike religije povsem enake, zato govorijo tudi o Cerkvi vseh Cerkev, ki so jo tudi ustanovili. Kakšen izziv za premagovanje dogem in predsodkov!

Kar se vibracije, čaker, inkarnacij in podobnih spiritualnih pojmov tiče in kjer imamo v slovenščini toliko jezikovnih in pomenskih sorodnosti s sanskrtom ali pa s pojmovanjem iz hinduizma oziroma joge, se mi je na to zdelo vredno opozoriti (do tega najbrž pride vsak, ki o tem kaj ve, vendar se je najprej treba otresti predsodkov). Dr. Belaj bi vsekakor moral vedeti, da krščanska Cerkev prvih stoletij ni bila niti približno tako dogmatična, kot je bila pred stoletji in je pravzaprav tudi dandanašnji.

Zgodnja krščanska Cerkev je učila nauk o inkarnacijah! Brez tega spoznanja, ki spet izvira iz Indije (govorimo o inkarnacijah kot jih uči Bhagavadgita in joga, ne kot jih uči zdogmatizirani hinduizem), so po mnenju vzhodnjaških učiteljev brez smisla tako religija kot življenje samo. Nauk o inkarnacijah so širili gnostiki in veliko število cerkvenih očetov med njimi Klemen Aleksandrijski in Slavni Origen (oba v 3. st.) ter Sv. Hieronim (5. st.). Povsem jasno je že, o čemer ves čas govorijo indijski mojstri, da je bil Jezus Kristus v "manjkajočih letih" po apokrifih v Indiji. Doktrino o inkarnacijah so prvič proglasili za herezijo šele leta 553 na drugem koncilu v Carigradu.

"Tretje oko", ki je ena od sedmih čaker, ni nobena domena bioenergetikov, ampak



ga najdemo omenjenega celo v bibliji (vsega spornega v stoletjih tudi dogmatikom ni uspelo vreči ven) Tam Jezus pravi: "Svetilka (ali) luč tvojega telesa je oko. Če je torej tvoje oko zdravo - (pravilno: edino, enojno) - bo vse tvoje telo polno svetlobe" (Lk 11, 34-35). V indijskih spisih se pojavlja z različnimi imeni, v Bhagavadgiti, npr. kot nasikagram. Kaj čakre v resnici so, na tem mestu nima smisla razlagati, lahko pa zapišem, da je biblijska Božja Beseda v resnici kozmična vibracija - indijski Om/Aum, (Janezovi glasovi trobent in mnogih vodá, Raz 1, 10, 16) iz katerega v resnici izvirata krščanski amen in muslimanski amin, ne pa iz kasnejših lingvističnih potvorb kot razlagajo teologi. Prav ta Om pa je tudi isto, kar je krščanski sv.Duh. O tem je toliko napisanega in razjasnjeneja, da nam ne bi več smelo povzročati težav. Pa nam seveda jih. Jezus tudi pravi: "V hiši mojega očeta je mnogo domovanj" (Jn 14, 2). To se nanaša na astralne in kavzalne planjave, pa če to že hočemo sprejeti ali še ne.

Indijci že osem tisoč let razlagajo, da je Božji sin vsak, ki je dosegel takoimenovano Kristusovo zavest (sanskrtško: *kutashta chaitanya*). Zato so zanje Kristusi takoimenovani avatarji: Babaji, Buda, velika verska reformatorja Patanjali in Shankara, Krišna, čigar življenje na moč spominja na Kristusa, le da je ta za tisoč let "starejši", guru Nanak, Nagandra Nath Bhaduri, Swami Pranabananda, Ananda Moyi Ma, Paramahansa Yogananda, Lahiri Mahasaya, Panchanon Bhattacharya, Swami Kebalanda, Giri Bala, Sri Yukteswarji, Ramakrišna, Vivekananda, Ramana Maharshi Sri Aurobindo, Satya Sai Baba itd., na zahodu na primer med drugimi Jezus Kristus, Janez Krstnik, Frančišek Asiški, Terezija Avilska, mojster Eckhart, Tereza Neumann, Daya Mata itd.

Vse to ne navajam iz kakšne vzvišenosti, provokantnosti in še manj nesramnosti. To je le začetek odgovora, da so "stvari bolj razjasnjene kot se zdi". Menim, da bi moral dr.Belaj kot univerzitetni profesor in *mitolog* to vsaj poznati, če se že ne strinja in tega ne razume. Potem bi tudi vedel, da "tretje oko" srečamo skupaj s kačo (kundalini!) pri Egipčanih, Perzijcih, Babiloncih, Keltih, Indijancih ... Neki kamniti kip Indijancev Maja ima na čelu izklesan lotosov cvet. Ne samo, da je to "inkriminirano" "tretje oko", ampak aludira tudi na indijsko sedmo čakro (Sahasrara), na takoimenovani "tisočlistnati lotus". Simbolika lotusa pa je seveda jasna. Podobno spet je znana tudi biblijska relacija Elije Tesbana in Elizeja ter Kristusa in Janeza Krstnika. Mislim, da so biblijski namigi zelo jasni. Precej bolj, kot nekateri Belajevi sklepi zapisani v strahu in gnevu. Dr.Belaju pa bi v zvezi s tem rad povedal še nekaj. Te stvari poznajo in razumejo mnogi katoliški duhovniki vseh rangov, tja gor do škofov in kardinalov. Podatke za to imam tudi sam. Tudi v Ljubljani najdemo med duhovniki ljudi, ki so se osebno dvignili nad krščansko dogmo. Osebno jih poznam. Seveda pa so vse te stvari nad uradnimi konfesijami, zato se reči v življenju komaj kam premikajo. Vendar se, in stavim, da se bodo še bolj. Tukaj je naš pregovor "kdor išče, ta najde" zelo na mestu.

Tudi to, kar za dr.Belaja tako "predrzno" nakazujem, ni nič novega in nič mojega. O tem poleg Gite piše Kabala, Tibetanska in Egipčanska knjiga mrtvih, med vrsticami in direktno Koran, in kot rečeno, Biblija. Zato menim, da je Belajeva ironija plod osebne konzervativnosti, nepoučenosti, odpora do novega in *last but not least* - njegove znanstvene pretencioznosti. Ko so akademiki zafrkavali Isaaca Newtona, češ da se posvečeno ukvarja z astrologijo, jim je zabrusil: "Jaz sem to proučeval, vi niste!" Podobno, a malo drugače se je Tycho Brache izjasnil o astrologiji takole: "Pro astrologi, contra astrologes".

Druga stvar, ki sem jo nakazal in zapisal, da je o njej vredno povedati nekaj besed, pa je znanost. Znanost razumem, kar sem že zapisal, kot nekaj, kar širi zavest. Metoda, ki organizirani tekst blagoslovi kot znanstvenega, ni edino zveličavna. Je to mogoče "objektivno"? Kot da je objekt nekaj, kar je za vse subjekte enako vidno? Mogoče

dejstva? Tudi dejstva opazuje subjektivni subjekt. Kaj torej? Znanost naj bi bila izdelek znanstvenika, znanstvenik pa človek brez predsodkov! "Wisdom is not assimilated with the eyes but with the atoms" (Swami Sri Yukteswar). "When your conviction of a truth is not merely in your brain but in your being, you may diffidently vouch for its meaning" (P:Yogananda).

Pri nas je znanstvenik, ki ne postavi teorije, slab znanstvenik. Jasno, da se potem teorije postavljajo zato, da so ovržene. Ali kot pravi C.G.Jung: "Tudi tisti, ki rečejo hipoteza, mislijo teorija. To je razvidno iz njihovega nastopa, glasu in izdajalskih pridevnikov v referatu!"

Ker je moje osebno razmišljanje in iskanje tako blizu Jungovemu (čeprav sem ga na žalost sorazmerno pozno "odkril") naj si še naprej pomagam, vsaj delno, z njegovimi besedami. "Ljudje (tudi akademiki z zavestjo jamskega človeka), lahko nič ne vedo, da rituali služijo kot okopi pred nevarnostjo nezavednega, kot braniki za "perils of the soul". In ko simboli zbolijo zaradi starčevskih slabosti, se začno okopi podirati, vode nezavednega naraščajo in (človek) človeštvo se vse bolj bliža katastrofi. Da bi vsaj opazili, ko govorijo, kako vedno stojimo na meji tistega, kar delamo in obvladujemo. Ali niso pametni ljudje že davno razumeli, da zunanji zgodovinski pogoji predstavljajo povode ultrastvarnim življenjskim nevarnostim. Tako politično-socialne neumnosti niso naravne posledice naravnih pogojev, ampak odločitev nezavednega. Za korekture je večinoma prepozno, kajti ko to pride do našega vrta, smo že drastično preplavljeni."

To kar nekateri imenujejo "čisto" ali objektivno znanost, so navadno samo hipoteze, teorije, zablode in najmanj trideset let stari predsodki, pravi Tin Ujević! "Tu deluje neki učiteljski duh, ki vedno zamuja ... Najnaprednejša znanost je vedno najmanj dovršena, ker je pač odprta na vse strani. Le-ta prodira, izjeda in se ruje. Nemogoče je, da bi umetnike izključili iz znanosti. To pa ne pomeni diletante." In za konec, v originalu: "Nego, na vrhu nauke, kao i na vrhu filozofije, učenjak i mislilac bivaju umjetnici. Do te etape bivaju umjetnici. Do te etape i do te duhovne zrelosti, učenjak je samo strahovito temeljit specialista". In ko dr.Belaj meni, da je pred časom, je v resnici za njim.

Zakaj nezavedno ni že zdavnaj odkrito in zakaj ni "izkopano njegovo blago večnih slik?" Iz preprostega razloga, ker smo za vse stvari duše imeli določeno religiozno formulo, ki je precej lepša in bolj obsežna od neposredne izkušnje.

Jung pravi, "da obstajajo namigi, da vsaj en del človeške psihe ni podvržen zakonom časa in prostora. "Za znanstveni dokaz so poskrbeli znani Rhinovi poizkusi (J.B.Rhine, Duke University, Durham, ZDA) in seveda še drugi, bolj ali manj znani. Iz tega sledi, da so naše predstave vzročnosti nepopolne. Popolne podobe ni nikoli mogoče dobiti samo z racionalističnimi izkušnjami. Če znanstveniki trdijo, da ni nikakršnih "parapsiholoških" izkušenj, to delajo le zato, da ne pade njihov ugled (z evfemizmom: njihov pogled na svet).

Vse to, kar sem navrgel izven meja "polemike", se mi je zdelo potrebno storiti, saj sicer ne bi ostalo med dr.Belajem in menoj ničesar, razen larpurlartističnega žongliranja. Moj značaj je takšen, da sem že od otroštva slutil nekaj, kar me je gnalo k prisluškovanju stvarjem tega sveta na tak način, ki se je sprevrgel v vero, da so reči med seboj povezane; kasneje sem hkrati videl, da nobena stvar ni le od "tega" sveta, marveč tudi od "onega"; ali skromneje, tisto, kar je spodaj, je tudi zgoraj. Če bi bil naravoslovec, bi ne "negiral" metode tako, lažje jo kot družboslovec. Moja metoda je moj svetovni nazor in če danes to še ni "znanstveno", bo pač jutri. Navsezadnje so še včeraj skoraj vsi, ki so pri

nas javno nastopali ali publicirali svoje stvari, iskali marksizem od Platona do Marxa. Naj nas danes ne plaši vse tisto, kar ni samo racionalistični materializem.

Kdor ima "prilagodljiv" svetovni nazor, rabi močno oporo v metodi. Kakorkoli že razumemo pojem "metoda", vedno ostane način, pot, postopek - da bi dosegli "cilj", da bi prišli do spoznanja. Najprej smo se trudili, da bi v humanistiki študij približali strogosti naravoslovnih ved. Zdaj pa so mnogi naravoslovci že bolj humanistični od humanistov. V literarni teoriji so se začeli pojavljati matematični postopki in termini, ampak, resnici na ljubo, smo zamenjali samo metafore in nič drugega.

Mitologija, duhovne šole, antropološke fenomenološke mavrice ... skratka vedenja o duhovni kulturi človeštva so me zanimala in tako me je zanimala tudi slovenska mitologija. Ker nisem megaloman in ker sem človek, ki živim na robu nesrečnega Balkana, mi je bilo takoj jasno, da ne bom napisal knjige razodetij o SMV. Pregledoval bom literaturo, dal besedo avtorjem, odprt bom za poglede mnogih časov, ne bom si zastavljal takih vprašanj, na katere bom moral najti dokončen odgovor; seveda pa bom pustil do besede tudi drugi literaturi, ki je osvetljevala vso to širšo in obširno problematiko od Junga, Yoganarade, V.J.Evansa Venca, S.Freuda, E.Bergsona, P.D.Ouspenskega, G.I.Gurdjieffa, S.Radakrišnana in vseh, ki jih ne omenjam v bibliografiji. In to je, spoštovani dr.Belaj, v tem mojem klasičnem priročniku *povsem novo*, tako v tekstu kot v kontekstu.

Na koncu svojega mukotrpnega opravila sem. Psihološka komponenta dr.Belaja je jasna: moje delo podcenjuje zato, ker ne najde v njem nobenega od njegovih znanstvenih konceptov oziroma, ker ima, kot se zdi, še nekaj drugega za bregom. Kakšni argumenti so to! Resnično si ne morem kaj, da ne bi zapisal, da se mi Belajev pamflet (no, saj je to že ad definitionem) zdi prav politikantski. Kako se ima nekdo za znanstvenika, če je tako poln strahov in predsodkov? In žal tudi nepoštenosti. Ko mi že prizna zelo popolen pregled slovtva, si ne more kaj, da ne bi zmanjšal vrednost tega dejstva. To stori tako, da se v mojem zelo obširnem odlomku o starih ruskih, čeških, poljskih, nemških in italijanskih kronikah (vse te dr.Belaj zamolči) "ne more znati". Prav neverjetno! Ostalo pa je, kar se naslednjega poglavja tiče, po njegovem enostavno Kulišić. Kulišić mi je hvalabogu omogočil (zato sem mu hvaležen), da sem po njegovem "spisku" začel iskati literaturo in jo brati. Do sem je vse v redu. Ni pa v redu to, da potem, ko Kulišića leta 1979 "zmanjka", sam dopolnujem vso bibliografijo, ki je nastala do leta 1989. To seveda dr.Belaj zamolči, čeprav mi še vedno ni jasno zakaj? Pravzaprav moram priznati, da se mi vse to sploh ne zdi bistveno, čeprav dr.Belaja kaže v zelo čudini luči. Ampak kaj zato. To je vendar njegov problem.

Ob vsem povedanem sem prišel do zadnjega, resnično najpomembnejšega vprašanja. Dr.Belajevo oceno sem, kot rečeno, označil za pamflet. Po vsem jasno pa je, da bi si kot vsak avtor želel konstruktivne kritike. Te pri dr. Belaju ni ne v tej ne v oni obliki. Ne samo, da nič ne zvemo o tem, kakšna je "najboljša metoda", kaj so "nekritično prevzete trditve" in kaj so "dvojnji podatki". Nič ne zvemo tudi o tem, kaj moja knjiga sploh predstavlja. Dr.Belaj ni niti toliko srčen, če že objektivni ne more biti, da sploh noče precizneje naštetih vseh poglavij in tém, ki so našteje v SMV na straneh 525-526. Prav tako dr.Belaj ne zapiše, da omenjam v SMV skoraj vse, kar je bilo do sedaj po svetu objavljenega v zvezi s slovensko mitologijo in verovanjem; ne zapiše, da v knjigi omenjam okrog 1000 bogov, demonov in bajnih bitij, ki jih druge podobne knjige ne omenjajo; ne zapiše, da vključujem v svojo knjigo množstvo južnoslovanskih podatkov, ki jih drugi, tuji avtorji v svojih delih o omenjeni problematiki ne upoštevajo ali pa jih upoštevajo le fragmentarno. Kot gostujoči profesor, ki mu je dala gostoljublje ljub-

ljanska katedra za etnologijo, pa sploh ne omenja, da sem "pod streho" svoje knjige spraval tudi vse, kar je bilo do sedaj relevantnega napisanega o slovanskem bajeslovju s tezami, "bitji" in slovstvom vred. O Slovencih, kot rečeno, ni v kakršnikoli knjigi o slovanski mitologiji in verovanju po svetu pisal prav nihče. Tudi to je za dr.Belaja nepomembno. Prav tako ga ne zanima moje "oranje ledine". On bo "ledino" vedno zamenjal za metodo. In to je še zadnje dejstvo, zadnji argument, da zapis dr.Belaja ni ne ocena, ne kritika ne spodbuda, ne pomoč za nadaljne delo, pa če bi si osebno in objektivno kritiko sam še tako želel. Je pač pamflet, anatema. Kjer ni objektivnosti in dobronamernosti, seveda ne more biti tudi nikakršnega priznanja. Od dr.Belaja si ga seveda niti ne želim imeti. Bilo bi že sumljivo. Saj dr.Belaj ne zna ničesar napisati o podobnih knjigah po svetu in pri nas, kaj šele, da bi jih primerjal z mojo. Na neki kontroverzen način je med stotinami del, ki jih citiram ali kako drugače omenjam, izbral za svojega "bojnega konja" prav "nesrečnega marksista in evolucionista" Kulišiča in ga celo proglasil za *Ovsecev vademekum*.

Je pač tako - v znanosti ali kjerkoli drugje: Določen organizem lahko sprejema vase hranljivo gradivo in ga ob minimalnem ostanku prebave asimilira v dobro lastne narave, medtem ko ga drug, prav do zadnjega sprejme in zavrže z izrazom pretresljive odvratnosti.

Naj nazadnje še enkrat zapišem, da "polemika" z dr.Belajem zame ne bi imela nobenega smisla, če ne bi zapisal teh nekaj misli, ki sem jih pač zapisal. Priznanje in spoštovanje subjektivne pogojenosti spoznanja je zame osnovni pogoj za "znanstveno" in pravično oceno. Kakorkoli bi si že to želel, se to, žal ni zgodilo. Zato (bodoče) bralce svoje knjige Slovenska mitologija in verovanje prisrčno vabim, da preberejo moje delo odprtih oči in duha, brez predsodkov, in si ustvarijo svoje mnenje. Menim, da moj vloženi trud nikakor ni bil zaman, kot ne bo zaman kakšna druga, objektivna kritika. Zelo je bom vesel.